

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 347.44(477)

Вакулович Е. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВЖИВАННЯ КАТЕГОРІЇ ПУБЛІЧНОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНОЇ ВЛАСТИВОСТІ ОКРЕМОГО ВИДУ ДОГОВІРНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

ON THE ISSUE OF THE EXPEDIENCY OF USING THE CATEGORY OF PUBLICITY AS THE DEFINING PROPERTIES OF A SEPARATE TYPE OF CONTRACTUAL OBLIGATION

У статті проведено порівняльний аналіз тлумачення ознаки публічності, яка притаманна діаметрально протилежним за своєю суттю та змістом видам угод – публічному договору та адміністративному договору, що укладаються в межах і на підставі норм цивільного та адміністративного законодавства.

Ключові слова: публічний договір, адміністративний договір, публічність, цивільне право, адміністративне право, цивільно-правовий договір, договір.

В статье проведен сравнительный анализ толкования признака публичности, который присущ диаметрально противоположным по своей сути и содержанию видам сделок – публичному договору и административному договору, которые заключаются в рамках и на основании норм гражданского и административного законодательства, соответственно, собственно сравнительный анализ был проведен на основании исследования сферы действия обоих видов договоров, оснований возникновения последних, характерных признаков, особенностей, а также выяснения содержания понятия «публичный».

Ключевые слова: публичный договор, административный договор, публичность, гражданское право, административное право, гражданско-правовой договор, договор.

The article provides a comparative analysis of the interpretation of the publicity attribute, which is inherent in diametrically opposite in its essence and content types of transactions – a public contract and administrative contract, which are concluded within the framework and on the basis of civil and administrative legislation, respectively, a comparative analysis was carried out the scope of both types of contracts, the reasons for the occurrence of the latter, the characteristic features, characteristics, as well as the clarification of the contents “public” concept.

Key words: public contract, administrative contract, publicity, civil law, administrative law, civil law contract, contract.

Постановка проблеми. Останнім часом в юриспруденції набуває поширення вживання категорії публічності, прикладом є поява таких понять, як «публічне управління», «публічне адміністрування», «публічна влада», «публічний порядок», «публічний службовець» тощо. Всі вони переважно призначені для вживання в адміністративно-правовій сфері, є порівняно новими для неї та, по суті, прийшли на заміну таким поняттям, як «держава» та «громада», отримавши нове смислове наповнення в поєднанні з утвердженням суто людиноцентричного підходу. В інших галузях права, зокрема галузі цивільного права, ознака публічності є усталеною та вживається вже тривалий час. З огляду на докорінну відмінність цивільного та адміністративного права за характером відносин і способом їх врегулювання заслугоує на увагу зміст однієї та тієї самої категорії публічності щодо її вживання в обох галузях права.

Особливої актуальності зазначене набуває в контексті договорів, які укладаються в межах цивільно-правових та адміністративно-правових відносин, йдеться про публічний та адміністративні договори відповідно. Забігаючи наперед, зазначимо, що публічність як одна із найсуттєвіших ознак, притаманих обом видам дого-

ворів, має дещо відмінний зміст, який явно не відповідає сутності, меті та значенню одного з видів договору, зважаючи на сучасне змістовне наповнення першої. За таких умов належність однієї та тієї самої ознаки в істотно відмінному значенні порушує низку питань щодо взаємного зв'язку інститутів договору в названих галузях права, які мають дещо схожу суть.

Ступінь наукового вивчення проблеми. З огляду на те, що публічні явища притаманні різним галузям юриспруденції, вони висвітлювались у наукових дослідженнях багатьох вчених переважно в галузях цивільного (Л.М. Баранової, Т.І. Бегової, В.І. Борисової, Л.О. Доліненка, О.О. Круглової, В.О. Кучери, І.А. Покровського, С.О. Сарновської, І.В. Спасиво-Фатеевої, Г.Б. Яновицької, В.Л. Яроцького) та адміністративного права (Ю.П. Битяка, В.В. Богущького, В.М. Гарашука, В.В. Зуй, Т.О. Коломоець, Р.О. Куйбіди, І.М. Мінаєва, А.В. Нестерова, Д.М. Павлова, О.В. Синьова, М.І. Смоковича, В.І. Шишкіна), зокрема в контексті визначення змісту та сутності адміністративних і публічних договорів. Але всі вони, як правило, стосувались з'ясування змісту та особливостей процедури укладання договорів, а їх публічний характер розглядався як аксіома.

Мета статті зумовлена необхідністю переосмислення поняття «публічний», яке останнім часом активно використовується цивільно-правовою наукою та наукою адміністративного права як характерна риса інституту договору притаманного обом галузям права, а також з'ясування питання доцільності визначення публічного договору та адміністративного договору як такого, що має публічний характер.

Виклад основного матеріалу. Оскільки цивільний і адміністративний договори існують у принципово різних галузях права, перш за все вважаємо за необхідне надати коротку характеристику обом видам правовідносин, для врегулювання яких призначені названі угоди. Поняття «цивільно-правові відносини» є доволі усталеним в юриспруденції – «це майнові та особисті немайнові відносини (врегульовані нормами сучасного цивільного права) між майново відокремленими, юридично рівними учасниками, що є носіями суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, які виникають, змінюються, припиняються на підставі юридичних фактів і забезпечуються можливістю застосування засобів державного примусу» [1, с. 22]. Вони виникають, розвиваються, змінюються та припиняються в сфері цивільного права, яке є приватною галуззю права [2, с. 7, 11], для якого характерне використання диспозитивного методу регулювання правовідношень [3, с. 13], що втілюється в нормах цивільного законодавства, самим правовідносинам притаманна юридична рівність, вільне волевиявлення та майнова незалежність учасників один від одного. Набуваючи майнового характеру, цивільно-правові відносини виникають на підставі правочинів, у тому числі договорів, із метою отримання благ, які мають грошову вартість, а відповідно, й економічну цінність, тобто йдеться про «товарні відносини двох видів: а) відносини динаміки товарного обігу, який відбувається в суспільстві (перехід товарів від одних осіб до інших у договірних відносинах, під час відшкодування завданої майнової шкоди); б) відносини його статичності, що виникають стосовно належності матеріальних благ окремим учасникам суспільного життя (відносини власності, володіння тощо)» [3, с. 10].

Цивільно-правові відносини – це суспільні відносини майнового та особистого немайнового характеру, що регулюються нормами цивільного права, між рівними та незалежними один від одного учасниками, які наділені суб'єктивними правами та обов'язками. Здебільшого їм, як нами вже було опосередковано зазначено, притаманний власний специфічний метод правового регулювання – «сукупність правових засобів і прийомів впливу на майнові та особисті немайнові відносини, що відбиваються в цивільно-правових нормах. Цивільно-правовий метод має таку визначальну ознаку, як юридична рівність сторін» [1, с. 11], їх диспозитивність, самостійність і незалежність. Необхідно погодитись із О.О. Кругловою, яка до характерних рис цивільно-правового методу регулювання зараховує такі ознаки: юридична рівність, диспозитивність, ініціатива в формуванні і реалізації цивільних правовідносин,

майновий характер заходів цивільно-правової відповідальності [4, с. 8–9]. Сутність юридичної рівності сторін полягає в тому, що учасники правовідносин не підпорядковані одне одному, вони знаходяться в рівному правовому становищі, а отже, не мають права давати наказів, вказівок і розпоряджень одне одному. Всі питання, пов'язані з вибором і організацією зв'язків господарського характеру, суб'єкти вирішують самостійно, керуючись власною волею та однаковою мірою несуть цивільну відповідальність. Диспозитивність як провідна ознака цивільно-правового методу відображається в тому, що суб'єкти на підставі наявних у них цивільних прав і обов'язків самостійно визначають шлях власної поведінки, що безпосередньо впливає на подальший розвиток цивільних правовідносин. Ініціатива в формуванні і реалізації цивільних правовідносин належить виключно суб'єктам цивільного права, дії яких призводять до виникнення вказаних правовідношень. Майновий характер заходів цивільно-правової відповідальності відображається в тому, що особа, яка вчинила цивільне правопорушення, перш за все, зазнає негативних наслідків матеріального характеру, оскільки має відшкодувати завдану шкоду в повному обсязі та грошовому еквіваленті, навіть якщо така шкода визначена не як матеріальна, а як моральна. Для цивільно-правової відповідальності є характерним і те, що шкода, завдана однією особою, може бути відшкодована іншою, а власне відповідальність засновується на презумпції вини відповідача.

Одночасно, використання диспозитивного методу для упорядкування правовідношень цивільно-правового характеру не є абсолютним, а визначальні принципи побудови цивільно-правових відносин зазнають певних обмежень. Тобто всі вище надані характеристики не є виключними, проте переважають у всьому масиві цивільно-правових відносин. Прикладом неklasичного застосування диспозитивного методу врегулювання відносин цивільного права є публічний договір, «в якому одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо)» [5] (ч. 1 ст. 633 Цивільного кодексу України).

Цей вид договірної зобов'язання призначений для урівноваження правового становища суб'єктів угоди, де обов'язковим учасником є підприємець-монополіст у сфері торгівлі чи представлення послуг. Із цією метою останньому прямо заборонено відмовляти в укладенні договору той особі, яка виявляє бажання її укласти, чи надавати якому-небудь учаснику перевагу, якщо інше прямо передбачено законом, а всі умови договору, як істотні, так і неістотні, мають бути для всіх потенційних суб'єктів учасників договору однаковими. В цьому випадку публічність як одна із головних ознак такого виду договору прямо впливає з його назви, на відміну від

адміністративного договору, де публічність як його риса впливає з сутності та характеру сфери, в який він має місце. Тому далі необхідно визначити поняття адміністративного договору, його ознаки, а також сферу правовідносин, на яку він поширюється.

Адміністративне право є діаметрально протилежним цивільному праву, воно належить до публічного права [6] та являє собою «галузь права (сукупність правових норм), що регулює з метою реалізації завдань і функцій держави суспільні відносини управлінського характеру, які складаються у сфері виконавчої влади, внутрішньоорганізаційній діяльності інших державних органів, а також у процесі здійснення громадськими організаціями, їх органами зовнішніх юридично-владних повноважень» [7, с. 19]. Приписи адміністративного законодавства призначені для упорядкування та врегулювання відносин, що виникають із приводу здійснення державного управління, в тому числі реалізації виконавчої влади.

На протигагу цивільному праву, де основним є диспозитивний метод врегулювання, в адміністративному праві переважає імперативний метод регулювання, який «базується на відносинах субординації між учасниками суспільних відносин, а це є ознакою так званого імперативного методу (або методу владних приписів)» [8, с. 31], тобто методу влади та підпорядкування, де значення має лише воля та бажання одного з учасників правовідносин. Для імперативного методу характерне встановлення чітких правил поведінки, частіше на законодавчому рівні, та пряма заборона щодо здійснення окремих діянь, а також наявність кількох альтернативних варіантів поведінки, з яких особа має право вибрати найприйнятніший для неї. Здебільшого адміністративно-правові відносини формуються в сфері державного управління, публічного адміністрування, їх учасники наділені сукупністю адміністративних прав і обов'язків, а самі відносини регулюються нормами адміністративного законодавства. Тому адміністративно-правовим відносинам притаманна низка специфічних рис (за Д.М. Павловим), серед них найбільш сутєвими є такі: «вони виникають у сфері публічного (насамперед державного) управління в процесі здійснення повсякденної реалізації завдань і функцій на основі адміністративно-правових норм; одним з учасників цих відносин завжди є відповідний орган виконавчої влади (його посадова особа) або інший носій владних повноважень; одна зі сторін адміністративно-правових відносин наділена державно-владними повноваженнями, може приймати в односторонньому порядку рішення й застосовувати примус щодо іншої сторони у разі порушення адміністративно-правових норм, при цьому орган управління зобов'язаний реалізовувати свої матеріальні та процесуальні права; порушення учасником адміністративно-правових відносин вимог адміністративного законодавства призводить до його відповідальності (адміністративної, дисциплінарної, кримінальної) перед державою в особі її органів» [9, с. 22–23]. На нашу думку, наведені ознаки

найяскравіше відображають відмінність цивільної та адміністративної галузі права. Отже, цивільне від адміністративного права відрізняється, перш за все, своїм предметом, методом і сферою регулювання, тому загалом треба підтримати позицію О.О. Круглової: «Від адміністративного права цивільне відрізняється тим, що адміністративне право належить до сфери зобов'язувального правового регулювання, а цивільному праву властивий дозвільно-диспозитивний характер. Організаційним відносинам, які регулюють адміністративне право, властивий характер влади і підкорення, що в цивільному праві, де сторони не мають змоги і не мають діяти на засадах примусу, неможливе» [4, с. 10].

Цілком обґрунтованим є і те, що сутність адміністративного договору містить основні риси адміністративного права та відбивається в його дефініції: «Адміністративний договір – спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері й укладається на підставі закону: а) задля розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; б) задля делегування публічно-владних управлінських функцій; в) задля перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; г) замість видання індивідуального акта; ґ) задля врегулювання питань надання адміністративних послуг» [10] (п. 16 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України). Як бачимо, публічність є одною з ознак цього виду договору, вона визначає його призначення та сутність. Деякі науковці прямо наголошують на зазначеній ознаці у власних визначеннях поняття «адміністративний договір», наприклад М.І. Смокович розглядає адміністративний договір як «різновид публічного договору, який стосується добровільного волевиявлення сторін, однією з яких є орган влади або суб'єкт, якому делеговано владні управлінські функції, та укладається з метою реалізації цими суб'єктами владних управлінських функцій без застосування примусу до виконання зобов'язань іншою стороною» [11, с. 98].

Особливостями адміністративного договору є те, що він за своєю юридичною природою є не адміністративним актом, а угодою організуючого характеру [12, с. 120], обов'язковим суб'єктом якого є учасник наділений владними повноваженнями, який діє в публічних, а не у власних (приватних) інтересах. Як правило, процедура укладення адміністративного договору чітко регламентована законодавством, що не дає суб'єкту владних повноважень абсолютної свободи щодо вибору контрагента та визначення сутєвих умов договору. Причому на укладення договору в публічних інтересах суб'єкт владних повноважень – ініціатор договору уповноважений відповідним управлінським рішенням, владним волевиявленням приписом [13]. У такому контексті погоджуємось із Р.О. Куйбідою та В.І. Шишкіним, які акцентують:

«Адміністративного договору не властиві повною мірою засади вільного волевиявлення, свободи договору, юридичної рівності, що характерні для регулювання цивільних договорів» [14, с. 398]. Все зазначене лише підкреслює, що обидва договори, будучи абсолютною відмінними за своєю сутністю, є публічними, що, в принципі, не можливо з урахуванням особливостей цивільно-правової і адміністративно-правової сфери, в яких вони виникають.

Зазначене зумовлює необхідність дослідження змістовного наповнення поняття «публічний», яке трактується як:

– «відкритий, гласний, суспільний» [15, с. 560] (Словник іншомовних слів);

– «який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний, привселюдний, гласний, відкритий; призначений для широкого відвідування, користування; громадський, загальний, загальнодоступний; стосується публіки» [16, с. 843] (Новий тлумачний словник української мови);

– «державна (або публічна) влада для розв'язання певної проблеми або сукупності взаємопов'язаних проблем» [17, с. 22] (за А. Пал Леслі);

– «те, що виробляється державою, а не ринком» [18, с. 29] (за В. Парсонс);

– «здатність виражати «загальні інтереси», відкритість, прозорість для «публіки»» [19, с. 102] (за О.Ю. Малиновою та А.Ю. Сунгуровою).

З вищенаведених дефініцій вбачається, що категорія публічності свідчить про приналежність тієї чи іншої діяльності чи об'єкта до держави та органів державної влади. Вона пов'язана з прийняттям рішень уповноваженими посадовими особами, що приймаються в рамках закону та в інтересах суспільства, а також мають загально-соціальну спрямованість. Зазначене певною мірою відбивається в низці нормативно-правових актів, в яких визначені дефініції публічних об'єктів і діяльності:

– «публічна служба – діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування» [10] (п. 17 ч. 1 ст. 4 Кодекс адміністративного судочинства України);

– «публічна закупівля – придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому законодавством» [20] (п. 20 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про публічні закупівлі»);

– «публічна пропозиція цінних паперів – пропозиція (оферта), звернена до невизначеного кола осіб, про придбання цінних паперів за ціною та на умовах, визначених такою пропозицією, що здійснюється з урахуванням вимог, встановлених законодавством» [21] (п. 1 ст. 34 Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»).

В юриспруденції поширеними є і інші поняття, які мають публічний характер, розглянемо їх на прикладі двох категорій – публічна влада та публічні

послуги. Так, І.М. Мінаєва, досліджуючи складники поняття «публічна влада», пропонує авторську дефініцію останньої як «цілісної системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що здійснюють управління суспільно значущими справами від імені та за дорученням суверена – народу, постійно діють у правовому режимі під час реалізації організаційно-розпорядчих функцій і повноважень через визначені Конституцією України та законами України форми реалізації управління справами держави і територіальних громад, які функціонують згідно з їх статусами у всіх сферах і в територіальних одиницях держави» [22, с. 9]. Публічну владу з політичною владою, що здійснюється в інтересах суспільства, безпосередньо народом через відповідні органи державної влади ототожнює і Ю.С. Шемшученко, виокремлюючи такі види першої: «1) влада народу як безпосереднє народовладдя, безпосередня демократія (вибори, референдуми); 2) державна влада – виконавча, законодавча, судова; 3) місцеве самоврядування – місцева публічна влада, що здійснюється територіальними громадами, представницькими органами місцевого самоврядування» [23, с. 553].

Поняття «публічні послуги» за своєю змістовною сутністю наближене до публічної влади, оскільки вони надаються громадянам органами державної влади та їх посадовими особами, мають юридичне та соціальне значення [24, с. 292] і надаються особам із метою забезпечення їх прав, свобод і інтересів. Під публічними послугами необхідно розуміти «послуги, що надаються публічним сектором (тобто органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної та комунальної форми власності), а в окремих випадках – приватним сектором під відповідальність публічного сектору (публічної влади) і за рахунок публічних коштів (тобто коштів державного і місцевих бюджетів)» [25, с. 43]. За допомогою представлення населенню публічних послуг забезпечується реалізація як загальних суспільних інтересів, так і інтересів окремих його груп і індивідів, за допомогою використання органами державної влади та місцевого самоврядування, публічної та приватної власності, широкому не персоніфікованому колу осіб, хоча реально в кожному окремому випадку вони надаються конкретній особі. А.В. Нестеров до ознак публічних послуг зараховує їх добровільність, пояснюючи це тим, що, ані держава, ані її органи не примушують особу до користування такими видами послуг: фізичні та юридичні особи за необхідності самі звертаються до відповідних державних установ і організацій [26, с. 17]. Деяко інакше досліджувану категорію характеризує Д.М. Щекін – це «суспільно-значуща діяльність; наявність спеціального суб'єкта (державного органу влади; муніципального органу влади; державної або муніципальної установи чи підприємства); індивідуальний характер послуги для її споживача; наявність спеціального інтересу у споживача послуги в такій діяльності; добровільне отримання споживачем публічних послуг» [27, с. 9].

Поєднуючи етимологічне значення категорії публічність з її вживанням у характерних словосполученнях, що позначають окремі види діяльності, в тому числі тих, результатом яких є укладення договорів, можемо дійти висновку, що ця ознака вказує на таке: до «публічної діяльності» та її наслідків і результатів мають відношення держава, органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські організації та інші установи та організації, як правило, державної форми власності; така діяльність і її результати спрямовані на виконання завдань держави; вона має соціальну спрямованість, оскільки призначена для забезпечення прав свобод, а також задоволення інтересів суспільства, його окремих груп і індивідів; сама по собі діяльність є «доступною» для широкого загалу людей, а її наслідки спостерігаються громадськістю. Публічність завжди є там, де є конструкція: «Держава – для людей».

Висновки. Екстраполюючи такі ознаки на міжгалузевий інститут договору в цивільному та адміністративному праві, можемо дійти висновку, що порівнюючи зміст, призначення та сутність цивільно-правового договору та адміністративного договору, визначення останнього як публічного є більш обґрунтованим і відповідає етимологічному значенню поняття «публічність», оскільки в такому випадку основна характерна риса вказує на те, що такі види діяльності, її наслідки та результати стосуються держави та її органів. У такому сенсі публічний договір у цивільному праві некоректно називати саме публічним, з огляду на те, що він хоча і спрямований на задоволення потреб широкого загалу суспільства, здійснюється підприємцями, які переважно не мають відношення до держави її органів і діяльності. Використання слова «публічний» щодо цивільно-правового договору, по суті, наділяє останній помилковими ознаками, що насправді йому не належать. Тому, на нашу думку, доцільно розглянути змогу позначати такий договір іншими термінами, наприклад «відкритий» або «загальнодоступний».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Доліненко Л.О., Сарновська С.О. Цивільне право України : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2005. 384 с.
2. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В.І. Борисова, Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін. ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибко-Фатеевої, В.Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. Т. 1. 656 с.
3. Цивільне право України : навчальний посібник / за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів, 2011. 468 с.
4. Круглова О.О. Курс лекцій з дисципліни «Цивільне право». Дніпро : Видавель Біла К.О., 2017. 151 с.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
6. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. Москва : Статут, 1998. 353 с.
7. Адміністративне право України : підручник / Ю.П. Битяк, В.В. Богущкий, В.М. Гаращук [та ін.] ; за ред. Ю.П. Битяка. Харків, 2000. 520 с.
8. Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Богущкий [та ін.] ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Х. : Право, 2010. 624 с.
9. Павлов Д.М. Адміністративне право: Загальна частина : конспект лекцій. Київ : МАУП, 2007. 136 с.
10. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
11. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 304 с.
12. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Київ : Істина, 2010. 480 с.
13. Синьов О.В. Ознаки та сутність адміністративного договору. *Наукові праці. Юриспруденція. Соціологія*. 2012. Вип. 171. Т. 183. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/nukpraci/sociology/2012/183111-171-8.pdf> (дата звернення: 26.12.2018).
14. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права : навчальний посібник / за заг. редакцією Р.О. Куйбіди, В.І. Шишкіна. Київ : Старий світ, 2006. 576 с.
15. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. Київ, 1977. 776 с.
16. Новый толмачный словарь украинської мови : у 4 т. / за заг. ред. В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. Київ : Аконті, 2000. Т. 3 (О–Р). 927 с.
17. Пал Леслі А. Аналіз державної політики. Київ : Основи, 1999. 422 с.
18. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 520 с.
19. Малинова О.Ю. Общественное мнение и модели публичной политики. *Публичная политика* : сборник статей / под ред. А.Ю.Сунгурова. Санкт-Петербург : Норма, 2004. С. 101–106.
20. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 9. Ст. 89.
21. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.
22. Мінаєва І.М. Складові поняття «публічна влада». *Державне будівництво*. 2008. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_69 (дата звернення: 28.12.2018).
23. Політологічний енциклопедичний словник / за заг. ред. Ю.С. Шемшученко [та ін.]. Київ : Генеза, 2004. 735 с.
24. Тихомиров Ю.А. Теория компетенции. Москва, 2001. 235 с.
25. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Київ : Атіка, 2011. 424 с.
26. Нестеров А.В. Понятие услуги государственной, общественной (социальной) и публичной. *Государственная власть и местное самоуправление*. 2005. № 11. С. 18–24.
27. Щекин Д.М. О коммерциализации деятельности российского государства. *Публичные услуги: правовое регулирование (российский и зарубежный опыт)* : сборник / под. общ. ред. Н.А. Шевелевой. Москва : Волтерс Клувер, 2007. С. 86–94.